

BESEDNA UMETNOST SLOVENSkih IZSELJENCEV IN NJENO MESTO V SODOBNI SLOVENSki KULTURI

Janja Žitnik

COBISS 1.01

UVOD

Študija, ki jo tu povzemam, je delni rezultat raziskovalnega projekta *Položaj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev in njeno mesto v sodobni slovenski kulturi*. Izhodišče študije je vprašanje, ali je bilo književnosti slovenskih izseljencev v zadnjih desetletjih dodeljeno ustrezno mesto v slovenski kulturi in v kakšni smeri se razvija njena vloga v nacionalni kulturi v tem trenutku. Za produktivno prihodnje vključevanje izseljenske umetnosti v skupno zakladnico narodne kulture je namreč potrebno preveriti ustreznost dosedanjih oblik in obsega takšnega vključevanja. Končni namen tega dela raziskave pa je oblikovanje konkretnih predlogov za čim uspešnejšo formalno integracijo besedne umetnosti slovenske diaspore v korpus nacionalne književnosti in njeno funkcionalno vključitev v sodobno kulturno ponudbo matičnega prostora.

Izseljenska literatura se uveljavlja v okviru matične kulture prek različnih medijev in na različnih ravneh, neposredno in tudi posredno. Sodobni razvoj slovenskih humanističnih znanosti izrazito sooblikuje podobo slovenske kulture – in obratno, oboje pa vpliva na razvoj slovenskega šolstva. Prav zaradi tega se prisotnost in vloga slovenske izseljenske književnosti v narodni kulturi ne odražata le na nivoju osrednjih kulturnih medijev, tj. v literarnih oziroma kulturnih revijah, knjižnem izdajateljstvu na področju izvirnega slovenskega leposlovja ter predstavitev izseljenskih avtorjev in njihovega dela na literarnih srečanjih v Sloveniji, temveč tudi v sodobnih slovenskih literarnozgodovinskih študijah in procesu izobraževanja. Študija torej zajema analizo prisotnosti zdomske literature v matičnem prostoru na vseh treh omenjenih področjih.

Drugo izhodišče raziskave je splošno znano dejstvo, da so pogoji za ohranitev in nadaljnji razvoj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev vedno težji, o čemer razpravlja obilica člankov v izseljenski periodiki. Ne glede na primere posameznih izjemno uspešnih in trdoživih izseljenskih kulturnih društev in posameznih umetnikov lahko na splošno ugotovimo, da se kulturna jedra slovenskih izseljenskih skupnosti ne obnavljajo več v zadostni meri z novimi generacijami. Tudi število zdonskih literarnih revij upada,¹ prav tako kot njihova založniška dejavnost. Kljub temu v

¹ O nezadostnem obnavljanju uredništev slovenske periodike v Argentini in o osipu avtorjev prispevkov na eni strani in bralcev na drugi piše Avgust Horvat v članku *Periodični tisk v povojni*

izseljenstvu vsako leto še vedno nastajajo nova literarna dela, kar pomeni, da je zdomska književnost tudi danes še vitalen sestavni del slovenske nacionalne literature. Vprašanje pa je, ali je njeno mesto v matični kulturi v tem trenutku ustrezno.

Raziskava je pokazala, da je bilo književno delo slovenskih izseljencev do nedavnega komajda vključeno v temeljne preglede slovenske literarne zgodovine, še manj je bilo prisotno v osrednjih slovenskih kulturnih medijih in šolstvu. Vzrok za to zagotovo ni v morebitni nepomembnosti slovenske izseljenske književnosti – bodisi s kakovostnega ali količinskega vidika. O splošnih ocenah njene kakovosti sem v zadnjem času že pisala,² zato bi na tem mestu namenila nekaj vrstic vprašanju njene količine, o čemer zaradi nepreglednosti podatkov in njihove dolgoletne delne nedostopnosti do pred kratkim niti nismo mogli dati zanesljive ocene.

Če bi želeli oceniti njen obseg po številu objavljenih literarnih del v knjižni obliki, resnično ne bi mogli soditi, da izseljenska literatura predstavlja pomemben del slovenske književnosti, saj so naši zdomci³ oziroma izseljenci od zgodnjih literarnih začetkov, ki segajo v drugo polovico 19. stoletja (npr. Franc Pirc) in še dlje, objavili vsega skupaj le nekaj več kot petsto leposlovnih knjig. Zelo verjetno pa bi se pokazalo drugačno razmerje, če bi evidentirali vse njihove revialne literarne objave. Izseljenskih piscev, ki so objavljali svoje pesmi in kratko prozo predvsem v izseljenski periodiki, koledarjih in zbornikih, je nekaj sto. Avtorji sintetičnega pregleda *Slovenska izseljenska književnost*⁴ smo zabeležili približno tristo takšnih piscev; precej imen je verjetno ostalo nezabeleženih, deloma tudi zato, ker so predvsem v dvajsetih in tridesetih letih pogosto objavljali anonimno.

Slovenskih zdomskih pripovednikov, pesnikov in dramatikov, ki so svoje delo objavljali tudi v samostojnih knjižnih izdajah, pa je le nekaj več kot sto. Primerjava s številom gesel v zadnji izdaji leksikona Cankarjeve založbe *Slovenska književnost*⁵ – v leksikonu je obravnavanih približno 1300 piscev – bi prinesla oceno, da predstavlja delež izseljenskih avtorjev samostojnih literarnih knjižnih izdaj eno trinajstino vseh ustvarjalcev slovenskega slovstva od Trubarja dalje. Pri tem moramo seveda upošte-

slovenski emigrantski skupnosti v Argentini, *Dve domovini/Two Homelands*, 11–12 (2000), 241–249.

² Janja Žitnik, Književno delo slovenskih izseljencev, *Slavistična revija*, 48 (2000), št. 2, 159–176.

³ Ta izraz uporabljajo zase povojni emigranti sinonimno z izrazom »izseljenci«. Tudi sama ga uporabljam z enakim pomenom in ne kot oznako za »prebivalca Slovenije, ki je v času opazovanja delal v tujini ... (oziroma družinski član, ki je z njim živel v tujini)« – takšna je definicija izraza »zdomec« v *Statističnem letopisu Republike Slovenije*, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1999, 75–76 (citirano po: Milena Bevc in Valentina Prevolnik-Rupel, Meddržavne selitve prebivalcev Slovenije ter obseg emigrantov in tujcev v Sloveniji – devetdeseta leta, *Dve domovini/Two Homelands*, 11–12, 2000, 149).

⁴ *Slovenska izseljenska književnost 1: Evropa, Avstralija, Azija; Slovenska izseljenska književnost 2: Severna Amerika; Slovenska izseljenska književnost 3: Južna Amerika*, ur. Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič, Ljubljana: Založba ZRC in Rokus, 1999.

⁵ *Slovenska književnost*, ur. Janko Kos, Ksenija Dolinar in Andrej Blatnik, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996.

vati, da omenjeni leksikon vključuje tudi pomembnejše slovenske literarne zgodovinarje in pisce nekaterih drugih znanstvenih in strokovnih besedil, medtem ko bi, na drugi strani, lahko našli v vseh obdobjih do danes še celo vrsto »obrobnejših« slovenskih literarnih ustvarjalcev, ki v osrednjem leksikonu niso omenjeni.⁶ Pomembno pa je, da je v zadnji izdaji slovenskega literarnega leksikona vključena že kar polovica važnejših izseljenskih avtorjev, kar je tudi ena glavnih novosti te izdaje.

Pomena izseljenske književnosti in njenega mesta v zakladnici slovenske literature in kulture seveda ne moremo ocenjevati na osnovi njenega obsega, čeprav tudi ta, kot smo pravkar sklepali, ni ravno zanemarljiv. Menim, da je besedna umetnost slovenskih izseljencev važen in še vedno vitalen del slovenske književnosti predvsem zato, ker jo bogati z novimi, drugačnimi literarnimi vzgibi, temami in vidiki. Kot je zapisala Helga Glušič, je pisatelj v izseljenstvu z umetniškim oblikovanjem v slovenskem jeziku duhovna in kulturna vez domovine s svetom in sveta z domovino.⁷ To seveda velja tudi za mlajše izseljenske generacije, ki večinoma pišejo že v tujih jezikih. Izseljenski pisci namreč vnašajo z izvirnimi deli, napisanimi v materinščini, v slovensko literaturo svoje intimno doživljanje tujine, ki jim je postala dom. Na drugi strani pa tisti, ki pišejo v jeziku nove domovine in so njihova dela postala sestavni del literatur drugih narodov, vnašajo v tuje literature prvine slovenskih književnih in kulturnih tradicij.

Povsem ločeno od dejanskega pomena emigrantskega leposlovja pa moramo obravnavati njegovo aktualno vlogo v sodobni slovenski kulturi. Aktualna vloga izseljenske književnosti v matični kulturi nekega naroda je relativna, saj se nenehno spreminja glede na vrsto dejavnikov, ki vplivajo na njeno trenutno vrednotenje v matičnem prostoru in na pozornost, ki jo tam vzbuja. Prav zaradi tega je ugled besedne umetnosti slovenskih izseljencev v zadnjem desetletju v domovini sprva skokovito narasel, kar je razumljiva reakcija na dobra štiri desetletja domače blokade povojnega slovenskega emigrantskega slovstva nasploh, nato pa se je nekako začasno »stabiliziral«. Takšno stanje je rezultanta starih in novih estetskih in tudi ideoloških smernic, ki so vplivale na konkretne pobude in aktivnosti na področju matične kulture in literarne (ali širše – humanistične) znanosti, vzporedno z njima pa tudi na področju slovenskega šolstva.

Kakšno je razmerje med kulturno dejavnostjo nekega naroda na eni strani in njegovo humanistično znanostjo na drugi? Če sodim po izkušnjah Slovencev od druge svetovne vojne do danes, imata obe področji približno enakovreden medsebojni vpliv. Obe pa sta v določeni meri prisiljeni pristajati na nadzor politike, ki ju skuša usmerjati v skladu s svojimi interesi, saj naj bi bili ti – vsaj deklarativno – istovetni z interesi celotnega naroda. Slednje predpostavke slovenska izkušnja ne potrjuje, kar je

⁶ Uredništvo leksikona piše v uvodnem sporočilu, da so upoštevali le tiste novejšje avtorje, ki so se že močnejše uveljavili in pritegnili pozornost javnosti, saj je število natisnjenih književnih besedil od izida prve izdaje leksikona (1982) nenavadno naraslo.

⁷ Helga Glušič, Slovenska izseljenska književnost: sklepna misel, *Slovenska izseljenska književnost* 3, 358.

nedvomno vzrok za različne oblike kulturnega in znanstvenega odpora proti političnemu nadzoru. Metode političnega nadzora so na obeh področjih podobne. Kot kaže pretekla izkušnja, se v kulturi uresničujejo s preprečevanjem nezaželenih objav s cenzuro, političnim izborom republiške kulturne administracije, prikritim uveljavljanjem ideoloških kriterijev pri dodeljevanju subvencij, zamenjavo urednikov ali ukinjanjem posameznih revij, blokado spornih kulturnih projektov ipd.; v humanistiki se odražajo v politični selekciji raziskovalnih programov, v večji finančni podpori politično ustreznim raziskovalnim skupinam, v kadrovskem nadzoru in imenovanju ustreznih profilov na vodilna mesta v republiški znanstveni administraciji. Takšen odnos politike do kulture in znanosti seveda nehoti spodbuja nastanek in razvoj »kulturne opozicije« in »znanstvene opozicije«, ki se lahko med seboj spontano ali organizirano povezujeta. Gre za posameznike ali skupine intelektualcev, ki naj bi bili v imenu prezrtih narodnih interesov pripravljeni kljubovati osrednjim kulturnim in humanističnim tokovom v matičnem prostoru na račun ugodnejših pogojev za lastno delo.

Premoč teh opozicij nad vladajočimi usmeritvami se pokaže v trenutku, ko so sposobne premagati odločilne ovire na trnovi poti prodora v osrednje nacionalne kulturne in znanstvene medije in ustanove. Sledi integracija dotedanje kulturne in humanistične opozicije v institucionalizirani sistem, s čimer je dosežena formalna in funkcionalna sprememba sistema. Nekdanja opozicija prestopi iz antagonističnega v partnerski odnos, ki naj bi ji omogočil učinkovitejše delovanje in uspešnejše uresničevanje zastavljenih ciljev. Izziv pa je s tem presežen in vnema, značilna za obdobje »nepokorščine«, vse bolj bleđi, kar je spričo vloženih naporov in drznih preteklih podvigov človeško in razumljivo.

Proces, ki sem ga tu na kratko opisala, je značilen za uveljavljanje najrazličnejših kulturnih in humanističnih teženj, ki so v tem ali onem trenutku povojne slovenske stvarnosti nadležno kazile udobno navidezno usklajenost slovenske družbe. Ena od takšnih teženj je bila rušenje nasilno postavljene pregrade med emigrantsko književnostjo in domačo javnostjo. Kako je ta proces potekal, bom skušala prikazati v nadaljevanju.

Med nacionalnimi področji dejavnosti, ki so v primerjavi z matično umetnostjo, kulturo in humanistiko mnogo bolj toge v smislu kontinuiranega sprejemanja sodobnih pobud za vsebinske spremembe, je – kljub pogostim formalnim reformam – na prvem mestu slovensko šolstvo, predvsem na osnovni in srednji stopnji, saj v tem pogledu praviloma opazno zaostaja za doseženimi humanističnimi premiki v slovenski družbi. To med drugim potrjuje vsebinska analiza osnovnošolskih in srednješolskih literarnih učbenikov in bralnih vsebin, ki bo prav tako povzeta v nadaljevanju. Nekoliko drugačen je položaj na obeh univerzah, kjer se spričo tesnejše vpetosti tamkajšnjih učiteljev v raziskovalno dejavnost, literarno kritiko in kulturno publicistiko mnogo izraziteje krešejo kopja med predstavniki različnih vsebinskih in metodoloških usmeritev. Pri ugotavljanju trenutnega stanja vključenosti slovenske izseljenske književnosti v univerzitetno študijsko snov sem si poskušala deloma pomagati z vpra-

šalnikom, ki sem ga poslala učiteljem na oddelkih za literature, vendar žal ni spodbudil pričakovanega odziva.

SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST V MATIČNI KULTURI

Založniški programi v Sloveniji

Do osamosvojitve Slovenije so predvojni in povojni, večinoma politični emigranti, med katerimi je bilo sorazmerno veliko število precej produktivnih piscev, praviloma objavljali svoja dela bodisi pri glavnih izseljenskih založbah (po letu 1954 največ pri Slovenski kulturni akciji s sedežem v Buenos Airesu) ali pa pri slovenskih zamejskih založbah v Celovcu, Gorici in Trstu. Njihove objave v domovini so bile redke. V zadnjem desetletju pa je tudi vrsta založb v matični Sloveniji odprla vrata za izdajo novih izseljenskih del ali ponatisov nekaterih uspešnejših knjig starejšega datuma, ki so bile dotlej Slovincem v domovini komajda dostopne. Če primerjamo število domačih knjižnih izdaj izseljenskih literarnih del po desetletjih po drugi svetovni vojni, se pokaže zgovorna krivulja spreminjajoče se vloge zdomske književnosti v matični kulturi (glej tabelo). V petdesetih letih so v Sloveniji izdali le posamezna dela Trunka in Adamiča, v šestdesetih Roglja, Adamiča in nekoliko poznejšega povratnika Truhlarja, v sedemdesetih se jim pridružijo še Mole, Vauhnik, Grill, Praček Krasna in povratnik Janežič, pozneje pa se njihovo število poveča. Samo v prvih osmih letih preteklega desetletja je v Sloveniji izšla dobra polovica vseh dotedanjih v domovini objavljenih izseljenskih leposlovnih knjig (!).

Med ljubljanskimi založbami, ki so izdajale tudi izseljenska dela, sta po številu doslej izdanih izseljenskih literarnih del na prvem mestu Slovenska izseljenska matica in Mladinska knjiga, sledijo DZS, Prešernova družba, Družina, Ilex-Impex, Slovenska matica, Mihelač, Cankarjeva založba in Slomškova založba v Ljubljani, s posameznimi naslovi pa še nekatere druge. V Mariboru je največ izseljenskih literarnih del izšlo pri založbi Obzorja, sledi tamkajšnja Slomškova založba. V Novem mestu je občasno izdala kakšno izseljensko delo Dolenjska založba, v Kopru Ognjišče in Lipa, v Murski Soboti Pomurska založba. Te se običajno odločajo za objavo knjig tistih izseljenskih piscev, ki prihajajo iz njihove regije. Med vsemi založbami v Sloveniji pa na tem področju krepko prednjači celjska Mohorjeva družba, ki po številu izdanih izseljenskih del več kot dvakratno presega celo Slovensko izseljensko matico, Mladinsko knjigo in mariborska Obzorja. Poleg tega je celjska Mohorjeva z letom 1998 začela uresničevati enega najpomembnejših založniških projektov na tem področju, in sicer izdajanje knjižne zbirke Žerjavi, v kateri je pod uredništvom Franceta Pibernika v dobrih treh letih izšlo že kar pet bogato komentiranih izseljenskih del. Pravkar je v pripravi Mauserjev *Kaplan Klemen* kot naslednji, šesti zvezek

Število v Sloveniji izdanih samostojnih leposlovnih knjig izseljenskih avtorjev v letih 1950–98*

LETO	Ljubljana	Celje	Mari-bor	Koper	Novo mesto	Mur-ska Sobota	Ravne na Koroškem	Slov. Bis-trica	Skupaj
1950		1							1
1951	2								2
1962	2								2
1967	1								1
1968	1								1
1969	1	1							2
1970	2								2
1972	1								1
1973	1	1							2
1974			1						1
1977			1						1
1978				1					1
1979	1	2							3
1980			1	1					2
1983	2								2
1985		2					1		3
1987	4								4
1989	1		1						2
1990	4		1						5
1991	5								5
1992	2	1	1	1					5
1993	4	1	1					1	7
1994	8	2		2					12
1995		3	2			1			6
1996	4				1				5
1997	2	1	1						4
1998		1	1		2	1			5
1950–98	48	16	11	5	3	2	1	1	87

*Podatki temeljijo na gradivu, zbranem v vseh treh zvezkih pregleda *Slovenska izseljenska književnost*, Ljubljana, 1999 (poglavja Biografije in bibliografije), ki pa ne upošteva vseh v Sloveniji izdanih ponatisov.

Največ literarnih del slovenskih izseljenskih avtorjev (prek 80) je izšlo v samozaložniških izdajah. Na ta način so nekateri izdajali svoja dela že v begunskih taboriščih, po izselitvi pa skoraj v vseh delih sveta, kjer so se ustalili. Na območju Slovenije

so začeli posamezni izseljenski avtorji izdajati svoja dela v samozaložbi že v šestdesetih letih, največkrat v prestolnici svoje rodne pokrajine. Tako so v okviru njihovih samozaložniških izdaj zastopana skoraj vsa večja slovenska mesta. Najpogostejše tovrstne izdaje so v Ljubljani in Mariboru.

Matične izdaje antologij izseljenske poezije in proze

Izdajanje antologij izseljenske poezije in proze v Sloveniji je skoraj v celoti omejeno na obdobje od 1990–93. Izjema je antologija književnosti Slovencev v Severni Ameriki, ki je izšla že osem let prej.⁸ V osemdesetih letih je Slovenska izseljenska matica sicer sodelovala tudi pri pripravi obeh zbornikov avstralskih Slovencev, ki ju je izdal SALUK (Slovensko-avstralski literarno-umetniški krožek) v Sydneyu,⁹ za izdajo samostojne antologije pa se je odločila prav leta 1990. Tega leta so izšle v Ljubljani kar tri izseljenske antologije, in sicer antologija povojne izseljenske poezije, izbor poezije avstralskih Slovencev in izbor izseljenske poezije kot gradivo za Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.¹⁰ Leta 1991 je izšla posebna številka *Dialogov* z izborom novejšje izseljenske literature, leta 1992 je v Celju izšla antologija emigrantske proze, naslednje leto pa v Ljubljani še ena antologija kratke proze slovenskih avtorjev iz Argentine.¹¹ Čeprav je od izida zadnje izseljenske antologije v Sloveniji minilo že osem let, zamisel o tovrstni predstavitvi zdomske literature v domovini še ni zamrla. Pravkar je namreč v pripravi nov izbor zdomskega pesništva, ki ga za zbirko Kondor pripravlja France Pibernik.

Kulturne revije v Sloveniji

Podobno kot svoje knjige so slovenski izseljenski pisci objavljali krajše literarne prispevke, v nadaljevanjih pa tudi obsežnejša pripovedna dela, predvsem v izseljen-

⁸ *Naši na tujih tleh: Antologija književnosti Slovencev v Severni Ameriki*, ur. Jerneja Petrič, Ljubljana: Cankarjeva založba in Slovenska izseljenska matica, 1982.

⁹ *Zbornik avstralskih Slovencev 1985*, ur. Jože Prešeren, Sydney: SALUK/SALAC, 1985; *Zbornik avstralskih Slovencev 1988 / Anthology of Australian Slovenes 1988*, ur. Jože Prešeren idr., Sydney: SALUK/SALAC, 1988.

¹⁰ *To drevo na tujem raste: Antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let*, ur. Ciril Bergles, Ljubljana: Aleph, 1990; *Lipa šumi med evkalipti: Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji*, ur. Ivan Cimerman, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990; *Besede so ostale kot semena: Izbor iz poezije slovenskega zdomstva*, ur. Igor Grdina, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1990.

¹¹ *Slovenska zdomska književnost zadnjih let*, ur. Lev Detela, posebna številka revije *Dialogi*, 27 (1991), št. 7; *Pod Južnim križem: Antologija emigrantske proze 1945–1991*, ur. Zora Tavčar, Helga Glušič in Martin Jevnikar, Celje: Mohorjeva družba, 1992; *Ob Srebrni reki: Kratka proza argentinskih Slovencev*, ur. Andrej Rot, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.

ski periodiki (največ v ZDA, Argentini in Avstraliji) ter v zamejskih revijah in zbornikih. Ker so bili slednji v primerjavi z zdomsko periodiko v preteklih desetletjih vendarle dostopnejši kulturni javnosti v Sloveniji in so s svojimi objavami izseljenskega leposlovja tudi v tej smeri širili literarno obzorje matičnega bralstva, naj navedem vsaj nekatere naslove. Pri slovenskih založbah v Trstu bomo našli celo vrsto časopisov in kulturnih revij, ki že vrsto let mnogo budneje kot tisti v domovini spremljajo novosti v izseljenskem slovstvu. *Mladika* je, denimo, redno objavljala prispevke o zdomskih piscih in njihovem delu že od šestdesetih let dalje, precej tovrstnih prispevkov pa je bilo objavljenih še v *Mostu*, *Literarnih vajah*, *Zalivu*, *Novem listu*, *Jadranskem koledarju* in tudi v *Primorskem dnevniku*. V Gorici sta v tem pogledu na prvem mestu *Koledar Goriške Mohorjeve družbe* in *Katoliški glas*, v Celovcu pa *Naš tednik* in zlasti *Celovski zvon*, ki je v osemdesetih prinesel prispevke Denisa Poniža o Francetu Papežu, Stanku Janežiču in Levu Deteli, v devetdesetih pa prav tako njegovo predstavitev literarnega dela Zorka Simčiča in Ludveta Potokarja ter prispevka o Tonetu Brulcu in Rafku Vodebu izpod peresa Zore Tavčar.

V sami Sloveniji so že med obema vojnama izhajale nekatere revije, ki so bile namenjene slovenskim izseljencem. Namen teh publikacij je bil – poleg obveščanja bralcev o dogajanju v domovini in med izseljenci samimi, bodisi v okviru njihovih organizacij in društev ali izven njih – tudi ohranjanje slovenske besede na tujem ter spodbujanje literarnega snovanja slovenskih izseljencev v vseh delih sveta. Tudi danes v domovini še vedno izhaja nekaj revij za Slovence po svetu, vendar v njih praktično ni več prostora za literarne prispevke. Izjemi sta *Naša luč*, ki še vedno namenja nekaj strani vsaj za povest v nadaljevanjih, in najbolj razširjena revija za Slovence po svetu – *Rodna gruda*, v kateri je prostor za literarne vrstice prav tako močno skrčen. *Slovenskemu koledarju* z rubriko Literarni almanah vred pravkar grozi ukinitve, *Glasiilo Svetovnega slovenskega kongresa* in *Slovenija*, ki izhaja v angleškem jeziku, pa literarnim prispevkom ne namenjata nobenega prostora.

Zato pa se izseljenskim avtorjem vse bolj odpira prostor na straneh domačih kulturnih revij, ki se zanimajo zlasti za njihovo poezijo, kratko prozo in esejistiko, kar pomeni mnogo učinkovitejši prodor izseljenske literature v matično kulturo. V preteklih obdobjih, ko so izseljenske literarne prispevke objavljali predvsem v revijah za izseljence, spričo maloštevilnih bralcev teh publikacij v Sloveniji takšen prodor seveda ni mogel biti zelo uspešen. Poleg leposlovnih in publicističnih prispevkov zdomskih piscev najdemo v zadnjem desetletju v matičnih revijah tudi pogostejše domače predstavitve in ocene njihovega dela.

V okviru osrednje slovenske literarne in kulturne periodike sta bili izseljenska književnost in njena obravnava v prejšnjih desetletjih najbolj prisotni v *Sodobnosti*, mariborskih *Dialogih*, *Naših razgledih* oziroma *Razgledih*, reviji *Prostor in čas*, *Družini* in *Mohorjevem koledarju* – tu se v večini pojavljajo posamezni prispevki o izseljenskih piscih že v šestdesetih ali sedemdesetih letih, v večjem številu pa zlasti v devetdesetih. Od konca osemdesetih let dalje sta na tem področju prevzela vodilno vlogo *Nova revija* in zbornik *Dom in svet*, s posameznimi zdomskimi leposlovnimi

prispevki, recenzijami in portreti pa so obogatili domačo kulturno ponudbo tudi revija 2000, *Prešernov koledar* in *Obzornik* Prešernove družbe oziroma *Srce in oko*. Na seznamu osrednjih slovenskih literarnih in kulturnih revij, ki naj bi pomembno prispevale k integraciji zdomske besedne umetnosti v matični kulturni prostor, pogrješam zlasti mesečno revijo *Mentor* (tu so objavljali le redki povojni zdovski avtorji, predvsem iz Avstralije) in revijo za kulturo in družbena vprašanja *Problemi* (Ljubljana, od 1962).

Med regionalnimi periodičnimi publikacijami so na tem področju najdejavnejši *Zbornik občine Grosuplje* oziroma *Zbornik občin Grosuplje, Ivančna Gorica, Dobropolje*, ki prinaša kakovostne prispevke o izseljenskih piscih iz grosupeljske okolice že od sedemdesetih let dalje, *Primorska srečanja* in koprsko *Ognjišče*, v devetdesetih pa tudi novomeška *Rast*. Škofjeloška literarna revija *Sejalec* in slovenjegraški časopis za leposlovje in kulturo *Odsevanja* v tem pogledu opazno zaostajata za omenjenimi publikacijami.

Kot sem že omenila, je bila *Nova revija* v zadnjem desetletju zelo dejavna na tem področju. Med zdorskimi literarnimi ustvarjalci, ki jim je uredništvo namenilo največ prostora, sta, denimo, Ifigenija Simonović, ki se samo v letih 1990–2000 pojavi med avtorji več kot šestdesetkrat, njene objave v *Novi reviji* pa obsegajo skupno prek petsto strani, in Peter Semolič; s posameznimi ali nekaj leposlovnimi objavami pa se med drugim pojavljajo Vinko Rode, Tone Rode, Maruša Krese, Peter Košak, Sonja Porle, Vlady Kociancich (leta 1995 ji je revija posvetila sklop štirih prispevkov), pa Vladimir Kos, Brina Švigelj Merat, povratnik Zorko Simčič in »povratnik« iz vrst druge zdomske generacije Andrej Rot. Revija je zdomske intelektualce vključila tudi v svoje širše kulturno, politično, ekonomsko in sociološko razpravljanje o sodobni družbi, saj lahko zasledimo med sodelujočimi avtorji Marka Kremžarja, Jožeta Ranta, Marka Dvořáka, povratnika Janeza Arneža in druge. Domači avtorji, med njimi Dimitrij Rupel, Marko Jenšterle, Peter Klinar, Janez Gradišnik, Janez Juhant in Boris A. Novak, pa so v reviji pisali o splošni izseljenski problematiki, priseljenskih skupnostih v sodobnih razmerah, pa o ideološkem sporu v Slovenski kulturni akciji, položaju Slovencev v Bosni in Hercegovini itd. V drugi polovici devetdesetih let je v reviji objavljalo manj izseljenskih avtorjev kot v letih 1990–95.

Tematska predstavitev prispevka posameznih drugih osrednjih in regionalnih revij pri približevanju izseljenske literature domači javnosti bo vključena v kronološki pregled znanstvenih in strokovnih objav (v periodičnih publikacijah), saj pisci tovrstnih člankov večinoma prihajajo iz vrst raziskovalcev s področja humanistike, ki si prizadevajo popularizirati rezultate svojega znanstvenega dela in na ta način dvigniti raven splošne seznanjenosti sodobne domače javnosti s slovensko literarno produkcijo, ki nastaja v diaspori.

PRISOTNOST IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI V SLOVENSKI LITERARNI ZGODOVINI

Podobna dinamika izrazito spreminjajočega se interesa za književno delo slovenskih izseljencev v matičnem prostoru, kot jo opažamo v domačih kulturnih medijih, se kaže tudi v slovenski literarnozgodovinski vedi. Prvi kazalec stopnjevanja in nato upada znanstvenega in strokovnega zanimanja za zdomsko književnost je gibanje števila raziskovalcev, ki so bili oziroma so dejavni na tem področju, od le nekaj posameznih imen, ki se v prvih treh desetletjih po drugi svetovni vojni pojavljajo kot avtorji redkih prispevkov o izseljenskih piscih in njihovem delu v različnih publikacijah domačih založb, do prek dvajset domačih raziskovalcev izseljenske književnosti v drugi polovici osemdesetih in v devetdesetih letih. O tem, zakaj je njihovo število v zadnjih letih spet upadlo, bom spregovorila pozneje.

Vzporedno s številom raziskovalcev, ki se v določenem trenutku posvečajo emigrantskemu slovstvu, se giblje število znanstvenih in strokovnih objav na tem področju. Njihova količina pa seveda ne določa, v kolikšni meri je izseljenska književnost dejansko postala predmet raziskav slovenske literarnozgodovinske vede v ožjem smislu, saj so se od njenih vidnejših predstavnikov temeljiteje ukvarjali z izseljenskimi besedili le štirje. Večji interes za emigrantsko slovstvo so pokazali slovenski anglisti in amerikanisti, nekateri gimnazijski profesorji slovenskega jezika in književnosti ter posamezni predstavniki drugih humanističnih znanosti. Prav zaradi tega je mnogo zanesljivejši kazalec prodora izseljenske književnosti v slovensko literarno zgodovino njena vključenost v temeljne preglede in leksikone slovenske književnosti. Omenjeni znanstveni oziroma strokovni profil večine dejavnih raziskovalcev zdomske literature pojasnjuje tudi glavno pomanjkljivost večjega dela objavljenih študij s tega področja, o čemer bo tekla beseda v poglavju Slovenska izseljenska književnost v matičnem šolstvu.

Literarnozgodovinski pregledi in leksikoni

Obzidje, ki je Slovence v domovini »brnilo« pred emigrantsko književnostjo, se je torej začelo opazneje rušiti šele v zadnjem desetletju. Nikakor pa ne smemo pozabiti, da so prvi večji kamni padli s tega zidu že v prejšnjih dveh desetletjih. Med drugim se to odraža tudi v domači literarni znanosti.

Prvi kompleksnejši oris književnega ustvarjanja povojnih izseljencev, ki je obsegal deset strani zgoščene in poglobljene predstavitve najpomembnejših avtorjev, je izšel v Sloveniji že v začetku sedemdesetih let v okviru sintetičnega pregleda slovenske literature.¹² Istočasno je v Trstu izšlo delo Jožeta Pogačnika, avtorja pravkar ome-

¹² Jože Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva 8: Eksistencializem in strukturalizem*, Maribor: Obzorja, 1972, 70–79.

njenega pregleda, z naslovom *Slovensko zamejsko in zdmsko slovstvo (Oris izhodišč in ocena vrednosti)*. Zanimivo je, da v Sloveniji najdemo to delo le v štirinajstih knjižnicah (v nekaterih od teh imajo na vpogled samo arhivski izvod) od skupno 234 matičnih knjižnic, katerih knjižni fond je obdelan v Cobissu. To vsekakor kaže na šibak interes domovine za obravnavano snov v času, ko je delo izšlo.

Večino predvojnih in nekaj povojnih slovenskih piscev v Severni Ameriki je bralcem v matičnem prostoru predstavila Jerneja Petrič v spremnih študijah k že omenjeni antologiji, ki je izšla v začetku osemdesetih let.¹³ Šele pred petimi leti (1996) pa so tudi avtorji druge izdaje leksikona *Slovenska književnost* vključili v svojo obravnavo večje število izseljenskih piscev, večinoma povojnih.¹⁴ Istega leta je podobno storil tudi Andrijan Lah v pregledu slovenske književnosti 20. stoletja,¹⁵ ki ga je namenil za pouk na srednjih šolah.¹⁶ V tem delu avtor vsaj poimensko našteje kar četrtno vidnejših zdmskih piscev, osem pa jih celo individualno predstavi. Žal Lahovega pregleda ni na seznamih potrjenih učbenikov za pouk književnosti na gimnazijah in srednjih šolah, tako da še nikakor ne moremo govoriti o sistemizirani vključenosti zdmske književnosti v srednješolske učne vsebine. Na ljubljanski univerzi, kjer je bila avtonomija učiteljev nekoliko večja, pa so že v osemdesetih letih posamezni učitelji na slavističnem in tedanjem germanističnem oddelku vsaj deloma vključevali v študijsko snov tudi literarno delo slovenskih izseljencev.

Prvi celovitejši pregled slovenske izseljenske književnosti je izšel v Sloveniji v treh knjigah pred dvema letoma.¹⁷ Eno glavnih izhodišč tega pregleda je odločitev njegovih šestnajstih avtorjev, da se izognejo ideološkimi kriterijem pri selekciji in ocenjevanju obravnavanih literarnih del. V delu je predstavljenih 145 piscev, ki so v času svojega bivanja v izseljenstvu objavili nekaj več kot 500 knjig – ti so individualno predstavljeni v posebnih poglavjih in v bio-bibliografskih dodatkih, razen tega pa je v sintetičnih poglavjih omenjenih še približno ravno toliko obrobnejših in občasnejših ustvarjalcev, skupaj torej okoli 300 piscev različnih generacij predvojnih in povojnih slovenskih izseljencev. Čeprav so v dodatku z naslovom »Biografije in bibliografije«, ki ga vsebuje vsak zvezek, navedene samo knjižne izdaje posameznega pisca in njegove objave v antologijah, vključuje to delo poleg literarne analize knjižnih objav obravnavanih piscev tudi predstavitev njihovih revialnih objav v slovenskem izseljenskem in zamejskem časopisju kakor tudi v tistih periodičnih publikacijah, ki so izhajale v domovini, a so bile namenjene slovenskim izseljenskim dopisnikom in naročnikom.

Pomemben korak v prizadevanjih, da bi emigrantsko slovstvo zasedlo produktivnejše mesto v sodobni slovenski kulturi, znanosti in šolstvu, je reprezentativna

¹³ Gl. opombo 8.

¹⁴ Gl. opombo 5.

¹⁵ Andrijan Lah, *Pregled književnosti V: Slovenska književnost 20. stoletja*, Ljubljana: Rokus, 1996.

¹⁶ Andrijan Lah, Predgovor, *Pregled književnosti I: Od začetkov besedne umetnosti do konca srednjega veka*, Ljubljana: Rokus, 1993, 7.

¹⁷ Glej op. 4.

vključitev njegove obravnave v novo temeljno delo slovenske literarne zgodovine, letos objavljeni sintetični pregled *Slovenska književnost III.*¹⁸ Obsežno poglavje Književnost v zamejstvu in zdomstvu (str. 353–401), ki ga je prispeval Jože Pogačnik, se v precejšnji meri naslanja na avtorjevo obravnavo te snovi v njegovih prej omenjenih delih iz leta 1972. Uvodni del poglavja vsebuje kompleksno obravnavo nekaterih osnovnih pojmov, kot so slovenski etnični prostor, slovenski kulturni prostor ter zamejska, zdomska in izseljenska književnost.¹⁹ Avtor analizira odnos izvenmatičnih skupnosti do matičnega prostora, vprašanje njihove etnične identitete, prvine, ki njihovo kulturo vežejo z matično kulturo, in tiste, ki ju razločujejo. V naslednjem razdelku med drugim spregovori o »duhovnem genocidu« emigrantske kulture v času socializma in o posameznih (tudi uspešnih) poskusih kljubovanja temu genocidu, o heterogenosti izhodišč in slovstvenih modelov zamejske in zdomske književnosti ter o prvinah izseljenskega slovstva, ki so pomembno razširile tematski razpon slovenske književnosti. Na splošno oceni književne standarde zdomske literature kot »povprečne«, iz njene količinsko bogate ustvarjalnosti pa izpostavi le peščico literarno relevantnejših piscev (str. 395). Dotakne se tudi vprašanja novega vrednotenja zdomske književnosti in njenega spremenjenega položaja v domovini po razglasitvi slovenske države (str. 360). V nadaljevanju nekoliko izpodbije lastno sodbo o splošni povprečnosti zdomskega leposlovja z ugotovitvijo, da je povojna slovenska skupnost v Argentini svojo dejavnost v nekaj letih »dvignila na visoko umetniško in kulturno raven« (str. 364). Razdelek Zdomske publikacijske možnosti med drugim vsebuje analizo kulturnih in ideoloških usmeritev ter notranjih konfliktov v okviru Slovenske kulturne akcije in njene revije *Meddobje*. Pogačnik v zaključnem delu poglavja oriše literarna izhodišča in značilnosti povojnega izseljenskega slovstva po posameznih deželah priseljevanja, temeljiteje pa predstavi – ob omembi in krajši oznaki še nekaterih – zlasti šest zdomskih piscev: Rudo Jurčeca, povratnika Zorka Simčiča, Leva Detelo, Franceta Papeža, Teda Kramolca in Vladimirja Kosa (str. 390–400).

Druge znanstvene in strokovne objave v serijskih in neserijskih publikacijah

Ko sem leta 1992 in pozneje še leta 1998 zbirala podatke za pregled dotedanjih študij o slovenski izseljenski književnosti, je rezultat tega dela prinesel dokaj konti-

¹⁸ Avtorji Jože Pogačnik, Silvija Borovnik, Darko Dolinar, Denis Poniž, Igor Saksida, Majda Stanovnik, Miran Štuhec in Franc Zdravec, Ljubljana: DZS, 2001.

¹⁹ Jože Pogačnik v Uvodnih opombah (str. 353) zmotno ugotavlja: »Za njihovo literarno in kulturno dejavnost sta se, bolj ali manj, že ustalili oznaki zamejska in zdomska književnost, uveljavlja pa se za oboje skupaj tudi izseljenska književnost.« Takšne rabe izraza »izseljenski« še nisem zasledila. »Izseljenski« je lahko sinonim za »zdomski« (gl. opombo 3), nikakor pa ne za »zamejski«, razen v primeru, ko gre za izseljevanje v zamejstvo (tj. na geografsko območje avtohtone narodne manjšine) oziroma izseljevanje iz zamejstva.

nuiran seznam tovrstnih študij skoraj v celotnem povojnem obdobju.²⁰ Pri tem je treba upoštevati, da sem v oba omenjena pregleda načelno vključila tudi literarnozgodovinske in literarnokritične obravnave zdomske književnosti, ki so bile objavljene v slovenskem zamejstvu in izseljenstvu. V tem prispevku pa se v celoti omejujem na odnos literarne zgodovine in kritike v domovini do zdomskega slovstva. Pregled domačih znanstvenih in strokovnih objav o književnosti slovenskih izseljencev daje precej drugačno, mnogo manj kontinuirano podobo. Povzetek tega pregleda ne prinaša kakšnih presenetljivih spoznanj, temveč le potrjuje potek že znane »krivulje« matičnega zanimanja za izseljensko književno delo. Ta krivulja je seveda znana vsakemu pozornemu bralcu domačih kulturnih revij in prilog ter znanstvenih publikacij s področja slovenske književne zgodovine. Kljub temu verjetno ne bo odveč, če označim nekatere pomembnejše točke na njenem značilnem loku.

Do začetka osemdesetih let se v slovenski periodiki le redko pojavljajo znanstveni in strokovni članki o izseljenskih piscih. Če izvzamemo posamezne prispevke v obeh rednih publikacijah Slovenske izseljenske matice, ki sta bili namenjeni predvsem izseljencem, zeva v prvem povojnem obdobju v slovenski literarnozgodovinski vedi precejšnja praznina na tem področju. Razen nekaj člankov o Louisu Adamiču ob njegovi smrti v začetku petdesetih let v tem desetletju skorajda ni objav o izseljenskih avtorjih.²¹ V šestdesetih zasledimo poleg Bajčevih bibliografskih člankov v *Slovenskem izseljenskem koledarju* posamezne znanstvene objave o Andreju Bernardu Smolnikarju v *Sodobnosti* (kjer je objavljen tudi znani Bratkov članek o Adamiču) in v znanstveni reviji *Acta Neophilologica*.

V sedemdesetih spet prevladujejo članki o Adamiču, in sicer predvsem v *Slovenskem (izseljenskem) koledarju* in *Zborniku občine Grosuplje*, posamezni tudi v *Sodobnosti*, *Slavistični reviji* in *Acta Neophilologica*, kjer bomo našli poleg študije o Adamičevem prevajalskem delu tudi prvi znanstveni članek o delu Mary Jugg Molek. V tem obdobju je bilo objavljenih tudi nekaj člankov o ameriških letih Smolnikarja in Fistra v *Slavistični reviji*, *Slovenskem koledarju* in *Fistrovem zborniku*. Članka o Mileni Šoukal (*Slavistična revija*, 1978) in Vladimirju Truhlarju (*Prostor in čas*, 1973) sta med redkimi primeri domačih obravnav posameznega povojnega izseljenskega pisca v sedemdesetih letih. V reviji *Prostor in čas* je v letih 1970–73 objavljal kritične eseje tudi slovenskokanadski pesnik in prevajalec Tom Ložar.

Leto 1981 označuje pomembno prelomnico na tem področju, ne le zaradi objav-

²⁰ Janja Žitnik, Literarnozgodovinske raziskave slovenske izseljenske književnosti, *Dve domovini/Two Homelands*, 4 (1993), 61–85; ista, Dosedanje študije o slovenski izseljenski književnosti, *Slovenska izseljenska književnost* 1, 19–25; ista, Izbrana bibliografija, *Slovenska izseljenska književnost* 3, 171–193.

²¹ Adamiču je že vse od začetka njegovega literarnega delovanja pripadalo posebno mesto v slovenski kulturi. Že leta 1932 je v Ljubljani izšel prvi slovenski prevod njegovega dela v knjižni obliki, naslednje leto pa še njegova druga knjiga v slovenskem prevodu. Leta 1951 sta izšli dve Adamičevi knjižni deli v materinščini, nato po eno leta 1962, 1969 in 1970 (2. izdaja 1981), leta 1983 pa so v slovenščini izdali kar tri njegove knjige.

ljenega zbornika prispevkov s simpozija o Louisu Adamiču, njegovih *Izbranih pisem*, druge izdaje *Orla in korenin* ter znanstvene monografije o njegovem literarnem delu (vse štiri knjige so izšle 1981, torej ob tridesetletnici pisateljeve smrti), temveč se po tem letu razširi zanimanje domačih raziskovalcev na slovstvo ameriških Slovencev nasploh, o čemer pričajo objave v *Naših razgledih*, *Slovenskem koledarju*, *Zborniku občine Grosuplje* in drugod. V naslednjih letih se pozornost literarnih zgodovinarjev in kritikov v domovini deloma preusmeri k literarnemu snovanju avstralskih Slovencev (o tem pišejo predvsem v *Sodobnosti* in v različnih »avstralskoslovenskih« zbornikih) in prekmurski literaturi v ZDA (*Evngeličanski koledar*, *Znamenje*, *Slovenski koledar*, *Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev*). Med kakovostnimi znanstvenimi objavami v tem desetletju je predstavitev pisem Marka Antona Kappusa iz kolonialne Amerike v *Acta Neophilologica* (1986–90 in 1997). Razen tega prinašajo v osemdesetih letih prispevke o izseljenskih piscih znanstveni zborniki *Australian Papers*, *Cross-Cultural Studies*, posamezni *Zborniki SSJLK*, zbornik *Slovenski jezik v znanosti 2* in zbornik *Dom in svet 1888–1988*.

Najizrazitejša prelomnica v zanimanju slovenske literarne zgodovine za izseljenske avtorje pa se nedvomno pokaže z letom 1990, ki v domovini predstavlja začetek sedemletne »zlate dobe« za izseljensko književnost (do 1996). Tako oster zasuk je seveda opazen le v okviru publiciranja raziskovalnih rezultatov, medtem ko sega dejanska preusmeritev znanstvene pozornosti k emigrantski literaturi nekako v sredino predhodnega desetletja. Spričo naraščajoče zavesti o dotedanji zapostavljenosti izseljenske književnosti v slovenski kulturi, znanosti in šolstvu so začeli posamezni raziskovalci vse pogosteje opozarjati na nesprejemljivo belo liso, ki je v matičnem prostoru prekrivala poznavanje narodove literarne ustvarjalnosti v diaspori. Prepričljiva izpostavitve bele lise je delovala kot učinkovit izziv poznavalcem, ki bi jo lahko zapolnili. Izziv so podprle tedanje politične spremembe v domovini, predvsem uveljavljanje kulturnega in ideološkega pluralizma. Takšni pogoji so spodbudili pripravo kar šestih domačih antologij zdomske književnosti od skupno sedmih doslej objavljenih (kot rečeno, je vseh šest izšlo v letih 1990–93), raziskovalno delo »na terenu«, tj. med samimi izseljenci, in okrepljene stike z zdomskimi pisci, kar je prineslo obilico novega uporabnega gradiva. Pred očmi domačih raziskovalcev in kulturnih publicistov se je odprla prostranost bogate zdomske literarne produkcije, ki je s svojo tematsko in oblikovno razgibanostjo, idejno provokativnostjo in presenetljivim estetskim razponom po desetletjih odrinjenosti naposled lahko popestrila tudi kulturno ponudbo v matični Sloveniji.

V omenjenem sedemletnem obdobju je razen serije komentiranih antologij izšla množica znanstvenih in strokovnih publikacij, ki se deloma ali v celoti posvečajo izseljenskim besednim ustvarjalcem, zlasti iz povojne emigracije. Mednje sodijo zbornik *Domovina in svet* s prispevki simpozija o Tinetu Debeljaku, monografska študija *Slovenski dunajski krog 1941–1945*, katalog razstave *Slovenski tisk v zdomstvu po letu 1945* in prva od dveh knjig intervjujev z znanimi rojaki *Slovenci za danes*, ki med drugim vključuje predstavitev trinajstih znanih slovenskih izseljencev, med njimi treh

književnikov (vse štiri publikacije so izšle leta 1991). Naslednje leto (1992) je prineslo izid trilogije *Slovenski čudež v Argentini*, knjižico *Z argentinskimi Slovenci* in zbornik *Literature, Culture and Ethnicity*. Najpomembnejše tovrstne publikacije iz leta 1993 so zbornik simpozija *Slovenska beseda v angleškem kulturnem prostoru*, zbornik Slavističnega društva Slovenije *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*, monografija o Karlu Muserju in *Bibliografsko kazalo Duhovnega življenja*. Tudi naslednje leto so v domovini izšle štiri publikacije s tega področja, od tega dve v okviru štiridesetletnice Slovenske kulturne akcije, razen tega pa še *Bibliografsko kazalo Meddobja* in zbornik simpozija *Dunaj in Slovenci*. Leta 1995 je bil objavljen zbornik *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, leto dni pozneje so izšli posamezni članki o izseljenskih piscih v zbornikih *Jezik in čas (ZIFF)*, *Razprave II. razreda SAZU* in *Soočjenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*, nekaj izseljenskih piscev pa je bilo predstavljenih v strokovni monografiji *Sto slovenskih pripovednikov*. Že v začetku tega plodnega obdobja raziskovanja slovenske izseljenske književnosti, leta 1990 (in seveda tudi pozneje), so bili objavljeni članki o emigrantski literaturi v reviji *Jezik in slovstvo* in v novoustanovljeni reviji *Dve domovini/Two Homelands*, kjer se odtlej vrstijo tovrstni prispevki v vsakem letniku.

Z letom 1990 opazimo povečano zanimanje za obravnavo izseljenske književnosti pri *Novi reviji* in reviji *2000*, medtem ko *Slovenski izseljenski koledar*, *Sodobnost*, *Naši razgledi* oziroma *Razgledi*, *Zbornik občine Grosuplje*, *Slavistična revija*, *Zbornik SSJLK* in *Acta Neophilologica* tudi v naslednjih letih nadaljujejo svojo tradicijo tovrstnih objav. Podobno, čeprav drugače ideološko obarvano tradicijo imajo na tem področju celjski *Mohorjev koledar*, *Družina* in v ožjem okviru tudi koprsko *Ognjišče*, ki jim še pred začetkom devetdesetih sledi v odprtosti do zdomske literature novi letni zbornik *Dom in svet*. Navedenim naslovom se v naslednjih letih pridružijo s posameznimi članki še *Srce in oko: Obzornik Prešernove družbe*, *Prešernov koledar* in novomeška *Rast*, v okviru znanstvene periodike pa *Zgodovinski časopis* in mariborska *Znanstvena revija*. Najizraziteje pa se vrh omenjene krivulje odraža v rubriki »Kultura« v tedanjem *Slovincu* in *Delu*, v rubriki »Knjižni razgledi« mariborskega *Večera*, deloma v *Dnevniku* in celo v *Republiki*, zlasti pa seveda v najodmevnejši tovrstni slovenski prilogi *Književni listi*.

Od leta 1993, ko se je skupina šestnajstih raziskovalcev intenzivno posvečala preučevanju emigrantskega slovstva v okviru temeljnega raziskovalnega projekta Slovenska izseljenska književnost, katerega rezultat je bil objavljen leta 1999 v tridelni monografiji z istim naslovom, beležimo še posebej skokovit porast zanimanja slovenske literarne znanosti in publicistike za izseljenske pisce. Avtorji pregleda *Slovenska izseljenska književnost* so namreč v času svoje raziskave kot njen vzporedni rezultat objavili v domačih in tujih časopisih, revijah in zbornikih več sto prispevkov o izseljenskih piscih in njihovem delu ter pri tem spodbujali avtorje nastajajočih leksikonov in sintetičnih pregledov slovenske književnosti k vključitvi izseljenskih piscev v svoja dela. Ta prizadevanja so se očitno obrestovala.

Z izidom 2. izdaje leksikona *Slovenska književnost* in Lahovega pregleda sloven-

ske književnosti 20. stoletja leta 1996²² se obdobje najopaznejšega prodora slovenske izseljenske književnosti v matično literarno znanost in kulturne medije zaključí. Tudi že omenjena projektna skupina raziskovalcev emigrantskega slovstva je v tem letu končala glavnino načrtovane raziskave, naslednje leto je potekalo le še preučevanje predvojne slovenske besedne umetnosti v Južni Ameriki, tamkajšnje povojne dramatične slovenskih izseljencev ter literarne dejavnosti prekmurskih Slovencev v ZDA. Do konca leta 1998 je bila končana tudi raziskava literarnega ustvarjanja Slovencev v Kanadi. S tem je skupina zaključila s svojim delom, odtlej sledijo le še občasne znanstvene in strokovne objave posameznih raziskovalcev. Število raziskovalcev, ki se intenzivneje posvečajo izseljenskemu slovstvu, se je spet zmanjšalo; takšnih, ki redneje objavljajo svoje študije o emigrantskih piscih, je v zadnjih letih manj kot pet. Vzrok za njihov nedavni osip pa ni v njihovem zmanjšanem zanimanju za zdomsko književnost, temveč v določenih administrativnih spremembah, ki jih prinašajo novi načini republiškega financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Nekoliko podrobneje bom o tem spregovorila v sklepu.

SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST V MATIČNEM ŠOLSTVU

Osnovno in srednje šolstvo

Kot sem že uvodoma nakazala, osnovnošolske učne vsebine za pouk slovenščine niso vsebovale nikakršne obravnave slovenske izseljenske književnosti in je še vedno ne vsebujejo. Nепrepričljiva izjema je bil odlomek o Titovem otroštvu iz slovenske izdaje knjige *Orel in korenine* Louisa Adamiča, ki je bil še pred dobrim desetletjem vključen v eno od osnovnošolskih beril, bolj zaradi simpatične predstavitve nekaterih manj prijetnih značajskih potez mladega Josipa Broza kot pa zaradi predstavitve avtorja odlomka. Prav tako slovenska izseljenska književnost ni zastopana v srednješolskih učbenikih in berilih za pouk slovenske književnosti. Tu so, za primerjavo, glavni slovenski pisci iz zamejstva sorazmerno dobro predstavljeni, medtem ko v obsežnem izboru srednješolskih beril, učbenikov, delovnih zvezkov ter seznamov beril za obvezno in dodatno domače branje izseljenskih avtorjev sploh ni – razen v že omenjenem pregledu Andrijana Laha iz leta 1996, ki pa ga ni med potrjenimi srednješolskimi učbeniki.²³

Dokaz, da izseljenski pisci niso spregledani v srednješolskih učnih vsebinah zaradi morebitne nepomembnosti v okviru dokaj zoženega izbora slovenskih književni-

²² Gl. opombo 15.

²³ Prim. *Katalog učbenikov za šolsko leto 2001/02: Srednja šola*, ur. Vincenc Filipčič, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2001; *Katalog učbenikov za šolsko leto 2001/2002: Poklicne, tehniške in druge srednje šole*, ur. Slava Pevec Grm in Vincenc Filipčič, Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje, (2001).

kov, ki ga zahteva srednješolski nivo obravnave, je prav sorazmerno dobra vključenost zamejskih piscev v skoraj vse potrjene in pravkar veljavne literarne učbenike, kar je očitno rezultat jasno definiranih vsebinskih smernic za spremembo in dopolnitev srednješolskih učnih vsebin pri pouku slovenske književnosti, ki so bile verjetno oblikovane in sprejete na republiški ravni. K takšnemu sklepanju me je navedlo dejstvo, da so zamejske pisce vključili v svoje nove učbenike in berila praktično vsi sestavljalci teh besedil (seveda to velja za učbenike, ki obravnavajo novejšo slovensko književnost). Avtorji *Berila 1–4* Peter Kolšek, Janko Kos, Andrijan Lah, Tine Logar in Stanko Šimenc (berilo je bilo potrjeno za pouk književnosti na srednjih šolah v letih 1988–90 in ponovno leta 1994, *Berilo 3 in 4* sta veljavni do 2001/02 oziroma 2002/03 za pouk v gimnazijah, poklicnih in strokovnih šolah) so vključili v 3. zvezek obravnavo zamejskih piscev Gustava Januša, Marka Kravosa in Florjana Lipuša. Janko Kos, avtor učbenika z naslovom *Književnost: Učbenik literarne zgodovine in teorije* (potrjen leta 1989, leta 1994 znova potrjen, do leta 2004/05 veljaven kot učno sredstvo za književnost v 1.–3. letniku srednjih šol) omenja v poglavju *Sodobna lirika zamejska pesnika Gustava Januša in Marka Kravosa* (str. 378–390), v poglavju *Sodobno pripovedništvo Janka Messnerja in Florjana Lipuša* (str. 392–402), v poglavju *Sodobna dramatika pa nematičnih avtorjev ni*. Delovni zvezek in priročnik za pouk književnosti v gimnazijah in drugih srednjih šolah *Stežice do besedne umetnosti 1–4* (potrjen 1998–2000, veljaven do 2002/03 oziroma 2004/5) avtorice Vladimire Korošec obravnava v 4. zvezku med drugim zamejskega pesnika Marka Kravosa in pripovednika Florjana Lipuša. Podobno je tudi Jana Kvas v svojem učbeniku za poklicno-tehniško izobraževanje *Potovanje besed 1–5* (potrjen je bil v letih 1997–2001, 1. zvezek je veljaven do 2001/02, zadnji do 2005/06) v prvi zvezek *Književnost 1: Učbenik za 1. letnik triletnih srednjih šol* vključila obravnavo Florjana Lipuša in njegovega najbolj znanega dela.

Vsaj v domovini najbolj uveljavljeni zamejski avtorji so torej enakovredno vključeni v okvir slovenske književnosti, kot jo spoznavajo gimnazijci in srednješolci v Sloveniji. Za glavne predstavnike slovenske izseljenske literature tega žal ne moremo reči, saj v nobenem od zgoraj navedenih srednješolskih učbenikov in beril ni niti omembe kakega zdomskega pisca. Ni mi znano, če bo prvi korak v tej smeri morda storjen z novim berilom in učbenikom *Branja* avtorjev Darinke Ambrož, Vinka Cudermana, Majde Degan - Kapus, Bože Krakar - Vogel, Jane Kvas, Adriane Špacapan in Marjana Štancarja. Do trenutka, ko to pišem, je namreč izšel šele 1. zvezek, ki pa obravnava starejše slovstvo (do razsvetljenstva).

Najbrž bo treba počakati še kakšno leto, da se bodo zdomski pisatelji še nekoliko bolj uveljavili v matičnem prostoru, preden lahko pričakujemo njihovo obravnavo v okviru srednješolskega pouka slovenske književnosti. Z njihovo vsaj delno vključitvijo v temeljna dela slovenske literarne zgodovine – v sintetične pregledne in leksikone – je seveda že izpolnjen prvi pogoj, ki omogoča integracijo te snovi v srednješolske učne vsebine. Verjetno pa bo tudi pri tem potrebna kakšna neposredna spodbuda oziroma oblikovanje konkretnega sklepa Strokovnega sveta RS za splošno izobraže-

vanje, ki naj bi predvidel integriranost slovenske besedne umetnosti v diaspori kot enega od kriterijev za potrditev učbenikov s področja novejšje slovenske književnosti.

Univerzitetni študijski programi

V Uvodu sem omenila, da sem si v tem delu raziskave poskušala pomagati z vprašalnikom, ki sem ga razposlala univerzitetnim učiteljem literarnih predmetov oziroma njihovim predstojnikom. Ker nisem prejela vseh odgovorov, so podatki o vključenosti izseljenskih avtorjev in njihovih del v univerzitetno študijsko snov za sedaj še pomanjkljivi. Podrobnejša analiza tovrstne vključenosti bo zahtevala še precej dela v priročnih knjižnicah oddelkov ljubljanske Filozofske fakultete in mariborske Pedagoške fakultete. Zato naj zaenkrat označim stanje na univerzah samo v nekaj besedah in s pomočjo tistih podatkov, ki mi jih je doslej uspelo zbrati brez sistematičnega preverjanja.

Kot kaže, sta pri obravnavi izseljenske književnosti v okviru univerzitetnega študija najdejavnejša dva oddelka ljubljanske Filozofske fakultete, in sicer Oddelek za slovanske jezike in književnosti in Oddelek za anglistiko in amerikanistiko. Na prvem sta se z izseljenskimi pisci ukvarjala predvsem Helga Glušič in Igor Grdina, na slednjem pa kar štirje učitelji: Janez Stanonik, Jerneja Petrič, Mirko Jurak in Igor Maver, kar se odraža tudi v številu tamkajšnjih diplomskih nalog, magistrskih del in doktorskih disertacij s področja izseljenske literature. Zanimanje tega oddelka za izseljensko slovstvo je sorazmerno intenzivno predvsem zato, ker so slovenski književniki v ZDA, Kanadi in Avstraliji objavili v angleškem jeziku nekaj leposlovnih del, ki so v literature teh treh najpomembnejših mnogoetničnih nacij prispevala del slovenske kulturne tradicije. Na obeh omenjenih oddelkih so bili posamezni profesorji dejavni na tem področju že v osemdesetih in še bolj v devetdesetih letih, trenutno stanje pa, kot rečeno, še ni v celoti analizirano.

Predstojnica enega od oddelkov ljubljanske Filozofske fakultete je v svojem odgovoru na poslani Vprašalnik o vključevanju književnega dela slovenskih izseljenskih avtorjev v študijsko snov med drugim zapisala: »Študije o književnih delih slovenskih izseljenskih avtorjev zvečine ostajajo na pozitivistični, zbiralno-opisovalni ravni in ne vključujejo medkulturne razsežnosti. Zato so kritiško nezanimive za obravnavo pri seminarjih, ki terjajo višjo stopnjo kritičnega razmišljanja.« Čeprav gre za pavšalno oceno, ki razkriva precej pomanjkljivo poznavanje dosedanjih raziskovalnih rezultatov, saj očitno ne upošteva pomembnega deleža kompleksnih in poglobljenih študij s tega področja, deloma soglašam z navedenim pomislekom. Kot sem že omenila, so zaradi nezadostne udeležbe literarnozgodovinske vede pri preučevanju izseljenske književnosti seveda poskušali zapolniti nedopustne bele lise v poznavanju tega pomembnega področja narodove ustvarjalnosti nekateri predstavniki drugih humanističnih znanosti, kar se zagotovo kaže tudi v manjši neposredni uporabnosti njihovih raziskovalnih metod za študente literarnih ved. Menim pa, da ta okoliščina ne

bi smela delovati kot zavora pri integriranju zdomskega slovstva v obravnavo slovenske in drugih literatur, temveč ravno obratno – kot spodbuda oblikovalcem študijskih programov, ki bi prav zaradi ugotovljene pomanjkljivosti morali, v sodelovanju z raziskovalci izven univerz, tem bolj zavzeto poskrbeti za razvoj znanstvenoraziskovalnega dela na tem področju.

Vloge vodenega raziskovalnega dela študentov v okviru univerzitetnega študija namreč ne vidim le v preučevanju in komentiranju že obstoječih študij, temveč, če naj bo to delo ustvarjalno, predvsem tudi v aplikaciji sodobnih raziskovalnih metod pri preučevanju še neraziskanega gradiva. Prepričana sem, da se na oddelkih fakultet prav tako burno krešejo med seboj različne raziskovalne metode kot na posameznih znanstvenih inštitutih ali med njimi. Raziskovalci imajo običajno relevantne razloge za to, da dajejo prednost eni metodologiji pred drugimi. Polemično soočenje različnih metodologij pa je lahko produktivno, če privede do razširitve preozkih pogledov in metodoloških izhodišč. Posameznik lahko namreč vztraja pri izbrani metodi in jo celo razvije do izjemnih razsežnosti v mednarodnem merilu; z vidika širših potreb, ki jih sodobna stvarnost vedno znova postavlja pred posamezno vedo, pa vendarle stagnira. Citirana utemeljitev dokaj zadržanega odnosa do vključevanja izseljenskega slovstva v študijske programe zagovarja stališče, da umetniška besedila, ki še niso bila deležna ustrezne »kritičsko zanimive« analize in interpretacije, pač ne morejo biti predmet študijske obravnave. Moje stališče je ravno nasprotno: raziskovalno delo v okviru diplomskega in podiplomskega študija ponuja dovolj možnosti za kakovostno literarno analizo besedil, ki si glede na umetniško vrednost ali širši kulturni pomen zaslužijo takšno obravnavo. Izbira predmeta obravnave pri seminarski ali diplomski nalogi se mi zdi tem bolj smiselna, če gre za prvo v strokovnem pogledu relevantno osvetlitev posameznega besedila, tematike, motivike, slogovnih značilnosti, medkulturne vpetosti ipd.

Sistematično evidentiranje in najosnovnejša literarna umestitev zdomskih piscev in njihovih del je seveda nepogrešljiva osnova za nadaljnje literarne analize, vrednostne sodbe in umestitve v okviru medkulturnih tokov. Ker je ta stopnja s pred dvestimi leti objavljenim sintetičnim pregledom slovenske izseljenske književnosti in z vključitvijo njene obravnave v že omenjena temeljna dela slovenske literarne zgodovine že dosežena, pozivam tudi tiste literarne zgodovinarje, ki se z zdomske književnostjo doslej niso ukvarjali, da prispevajo svoj delež k enakovredni znanstveni obravnavi pomembnejših literarnih besedil, nastalih v slovenski diaspori, tudi v okviru univerzitetnih študijskih predmetov.

SKLEP

Raziskava je pokazala, da se je v devetdesetih letih bistveno povečala prisotnost zdomske književnosti v osrednjih kulturnih medijih, zlasti v matičnih kulturnih revijah in založniških programih. Razcvet tovrstnih objav v Sloveniji od leta 1990 dalje

kaže na skokovit porast interesa za zdonsko literaturo v matičnem prostoru, zlasti v prvih sedmih letih preteklega desetletja. Podobno velja za njeno vključitev v temeljna dela slovenske literarne zgodovine. Na področju šolstva pa za sedaj lahko govorimo le o njeni delni vključenosti, in še to le v univerzitetne študijske programe. Potrjeni učbeniki in berila za pouk slovenske književnosti na osnovnih in srednjih šolah slovenske izseljenske književnosti niti ne omenjajo, čeprav je z njeno vključitvijo v temeljna dela slovenske literarne zgodovine izpolnjen osnovni pogoj za njeno integracijo v osnovnošolske in srednješolske učne vsebine.

Ker so pisci prispevkov o zdonski literaturi, objavljenih v osrednjih kulturnih medijih, večinoma raziskovalci v humanistiki, se spreminjanje njihovega interesa za emigrantsko slovstvo neposredno odraža prav v teh medijih, ti pa predstavljajo dovolj prepričljivo zrcalo sodobne slovenske kulture. Pregled kulturne periodike in znanstvenih publikacij po drugi svetovni vojni pokaže, da so se slovenske literarne vede do začetka 80. let manj ukvarjale z izseljenskimi pisci kot poslej. Najpomembnejša izjema je Jože Pogačnik s svojo predstavitvijo vidnejših piscev povojne emigracije (1972), ki je očitno motivirala še nekatere literarne zgodovinarje in druge raziskovalce v Sloveniji, da so začeli obravnavati tudi te avtorje. V nasprotju z zamejskimi in predvsem zdonskimi literarnimi zgodovinarji, ki so pisali o književnikih povojne emigracije že v 50., 60. oziroma 70. letih (Martin Jevnikar, Tine Debeljak, France Papež, Lev Detela...), so domači raziskovalci – razen peščice predhodnikov – začeli posvečati nekaj pozornosti izseljenskemu leposlovju šele pred dvema desetletjema. Pisali so tako o predvojnih kot o povojnih zdonskih avtorjih, le da so študije o slednjih lažje objavljali v zamejstvu kot v domovini.

Politični preobrat leta 1991 torej ni tako bistveno vplival na sam predmet raziskav slovenske literarne znanosti, vsekakor pa je odprl vrata za objavo člankov o piscih iz povojne emigracije v številnih domačih revijah, katerih uredništva so dotlej takšne članke odklanjala. Strankarska pluralizacija Slovenije je sicer tudi odigrala določeno vlogo v okviru naraščajočega interesa slovenske literarne zgodovine za obravnavo izseljenske književnosti. Značilno pa je, da odločilne prelomnice na tem področju ni začrtal kak politični dogodek, temveč znanstvenoadministrativna sprememba v vladnem resorju za znanost. Leta 1992 je prvi t.i. »Tancigov razpis« v okviru sedemletnega pretežno »projektnega« načina financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti – ob vseh svojih nedorečenostih in stranpotih – prvič omogočil bolj urejeno financiranje temeljnih raziskovalnih projektov, v katerih so odtlej lažje sodelovali poznavalci posamezne problematike iz različnih raziskovalnih organizacij in ustanov, samostojni raziskovalci in upokojeni znanstveniki. Prav ta okoliščina je omogočila povezavo najrazličnejših poznavalcev posameznih sklopov emigrantskega slovstva in koordinacijo njihovih srednjeročnih raziskovalnih usmeritev. Do leta 1993, ko je MZT začelo izvajati projektno financiranje, raziskovalne organizacije večinoma niso imele dovolj namenskih sredstev za obsežnejše vključevanje zunanjih sodelavcev v svoje raziskovalno delo (kar se je z letom 2000 znova pokazalo kot ena od pomanjkljivosti tedaj uvedenga programskega sistema financiranja; letos jo poskušajo od-

praviti z delnim favoriziranjem medinstitucionalnih projektov in ciljnih raziskovalnih programov).

Med najočitnejšimi plodovi povečanega zanimanja za zdomske pisce ter izboljšanih možnosti za preučevanje njihovega dela in objavo tovrstnih študij v domovini v zadnjem desetletju so – razen pregleda *Slovenska izseljenska književnost 1, 2 in 3* – vsekakor 2. izdaja leksikona *Slovenska književnost*, delo Andrijana Laha *Slovenska književnost 20. stoletja* (oboje 1996) in sintetični pregled *Slovenska književnost III* (2001), saj je v teh delih zdomsko slovstvo že mnogo bolje predstavljeno kot v vseh dotedanjih delih slovenske literarne zgodovine.

Kljub omenjenim uspehom na tem področju pa zdomska književnost tudi v tem trenutku še ni ustrezno vključena v temeljna slovenska literarnozgodovinska dela. Konkretni predlog za njeno ustrežnejšo vključitev (s poimensko navedbo spregledanih ali nezadostno predstavljenih pomembnejših piscev) je objavljen v lanskem letniku *Slavistične revije*.²⁴ Podobno kot v znanosti ocenjujem tudi njeno mesto v sodobni slovenski kulturi. Ne glede na očitni prodor emigrantskega slovstva v matični prostor v zadnjem desetletju njegova javna odmevnost še vedno zaostaja za odmevnostjo domače literarne produkcije, saj so zainteresirani krogi bralcev zdomskih del še vedno precej sklenjeni in stalni, bolj ali manj ekskluzivni delček kulturne javnosti pa se pojavlja tudi na vseh domačih javnih predstavitev tovrstnih publikacij. Kaže torej, da bo zdomska književnost v resnici lahko zasedla produktivnejše, vitalnejše mesto v sodobni slovenski kulturi šele tedaj, ko jo bomo v še ustrežnejši meri vključili v osrednje kulturne medije, znanost in predvsem tudi šolstvo.

Ali lahko slovenska vlada z delovanjem v okviru svojih resorjev za kulturo, znanost in šolstvo ter Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu pri Ministrstvu za zunanje zadeve pripomore k širšemu in produktivnejšemu vključevanju kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev, seveda tudi literarne, v izvirno kulturno-umetniško ponudbo sodobni slovenski javnosti? Vsekakor. Skopi sedanji delež matičnega sofinanciranja zdomskih ustvarjalcev in kulturnih delavcev v razmerju do, denimo, zamejskih naj se poveča ob upoštevanju enakovrednih kriterijev, vendar seveda ne na račun zamejskih Slovencev. Ustrezni slovenski vladni resorji naj s spodbudo in rednejšim sofinanciranjem še okrepijo sodelovanje z zdomskimi književnimi in likovnimi ustvarjalci, glasbeniki, folklornimi in gledališkimi skupinami, spodbujajo postavitve njihovih razstav v Sloveniji, njihove samostojne koncerte in nastope v domovini ter njihovo udeležbo na domačih literarnih, gledaliških, folklornih, glasbenih, likovnih in drugih kulturnih srečanjih in natečajih. Predvsem pa naj izpopolnijo obseg in kakovost obveščanja zdomskih skupnosti in ustvarjalnih posameznikov o možnostih in pogojih za pridobitev različnih vrst pomoči, ki jim jih že zdaj lahko nudi slovenska država.

V uvodu sem poudarila, da število slovenskih izseljenskih revij in založb v zadnjem času upada. Zdomske pisce se za objavo svojih del vse pogosteje obračajo na

²⁴ Gl. opombo 2.

založbe in revije v Sloveniji, vzrok za to pa ni le večja odprtost matičnega prostora za sprejemanje zdomske kulture, temveč tudi zmanjšana možnost publiciranja slovenskih literarnih del v izseljenstvu. Menim, da bi morala slovenska država nuditi večjo finančno podporo tudi izseljenskim kulturnim revijam in založniškim programom, saj bo na ta način nekoliko zavrla postopno zamiranje zdomske leposlovne ustvarjalnosti v materinščini in upočasnila vse večji osip izseljenskega bralstva. Da bi bila slovenska kultura trdnjša v povezavi vseh svojih sestavnih delov, med katere sodita tudi zamejska in zdomska kultura, se morajo okrepiti vsi njeni deli in njihove medsebojne vezi.

Glede na socialno-ekonomski položaj sorazmerno velikega števila Slovencev v domovini se verjetno zdi, da sodi matična pomoč pri ohranjanju izseljenske kulture in pri krepitvi vezi v skupnem slovenskem kulturnem prostoru med izdatke, ki terjajo premislek. Hkrati pa predstavlja ohranjanje slovenstva kjerkoli, ne glede na njegove zemljepisne koordinate, za narod, ki v demografskem pogledu postopoma usiha, naravno nujno. Povsem samoumevno je, da priznavamo slovenske umetnike, ki živijo v zamejstvu, torej le dobro uro vožnje od državne prestolnice, za Slovence, pripadnike našega naroda, in da poskušamo tak odnos do njih uresničevati na vseh ravneh. Ali so naši izseljenci manj Slovenci samo zato, ker so z geografskega vidika bolj oddaljeni od nas kot zamejci?

»Tisoč kilometrov je od rue Descartes / do Cankarjeve ulice. Tisoč kilometrov! / Prijatelji, vas še smem oslavljaliti s prijatelji?« je zapisal Peter Semolič v pesmi Šest vprašanj o smislu.²⁵ In kaj je tisoč ali pa dvajset tisoč kilometrov v dobi množične globalne komunikacije? Nič več kot klik z miško. Morda za ohranitev intimnega prijateljstva ta res ne zadošča; v sedanjih prizadevanjih za okrepitev vezi med zdomskimi umetniki in matično kulturo pa vsekakor predstavlja bistveno olajšavo. Tehnih izgovorov nam bo torej, kot kaže, vsak čas zmanjkalo.

SUMMARY

THE LITERATURE OF SLOVENE EMIGRANTS AND ITS PLACE IN MODERN SLOVENE CULTURE

Janja Žitnik

The contribution summarises the author's study, which is a partial result of the research project titled Položaj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev in njeno mesto v sodobni slovenski kulturi (The Position of Cultural-Artistic Activity of Slovene Emigrants and its Place in Modern Slovene Culture). The author ascertains that the conditions for preservation and further development of the cultural-

²⁵ Nova revija, XVIII, št. 209, sept. 1999, 28.

artistic activity of Slovene emigrants are becoming more and more difficult. Regardless of the cases of individual still markedly active emigrant cultural societies we can in general establish that the cultural nuclei of Slovene emigrant communities are not being renewed in a sufficient measure with the new generations. The number of emigrant literary magazines is decreasing, as well as their publishing activity. Despite that new literary works arise in emigration every year, which means that emigrant literature is still a vital component of the Slovene national literature. Its place in modern Slovene culture is at this moment not yet entirely equal.

The literary work of Slovene emigrants has been until recently barely included into the basic surveys of Slovene literature; it was even less present in the central Slovene cultural media and in education. The reason for such a fact is certainly not eventual insignificance of emigrant literature – prove is a synthetic review of Slovene emigrant literature, published two years ago, which deals with approximately three hundred emigrant writers. They have contributed to the treasury of Slovene culture over five hundred authentic written works. Emigrant literature is by all means an important part of Slovene national literature as it enriches it with new literary impulses, themes and viewpoints while the writer in emigration presents the spiritual and cultural link of the homeland with the world.

We must deal with the actual role of emigrant literature in modern Slovene culture completely separated from the actual meaning of emigrant literature. The actual role of emigrant literature in the source culture of an individual nation is relative as it changes constantly in view of the type of factors that influence on its momentary evaluation in the native country, and in view of attention it awakes. Precisely because of that the reputation of word artistry of Slovene emigrants has in the previous decade at first increased rapidly, which is an understandable reaction to a full four decades blockade of the after war Slovene emigrant literature in general, and afterwards gradually »stabilised«. Such a situation is a resultant of the old and new aesthetic and as well ideological guidelines, which influenced on concrete initiatives and activities in the field of the native culture and literature (or broader – humanities) science, and parallel with them in the field of the Slovene education system.

The research showed that in the nineties the presence of emigrant literature in central cultural media, particularly in the native cultural magazines and publishing programmes, has essentially increased. The same is valid for its inclusion into the fundamental works of Slovene literary history. In the field of education we can for now speak only of its partial integration into the university study programme. The confirmed textbooks and reading books for teaching Slovene literature at primary and secondary schools do not even mention Slovene emigrant literature, although – with its inclusion into fundamental works of Slovene literary history – the elementary condition for its integration into elementary and secondary educational contents is fulfilled.

As well because of reduced possibilities for publishing in emigration, the emigrant writers are more and more frequently turning to publishing houses and magazi-

nes in Slovenia. The author of the study is of opinion that the Slovene state should offer a greater financial support to emigrant magazines and publishing houses. On the other hand the emigrant literature will be able to occupy a more productive place in modern Slovene culture only when we will adequately include it in central cultural media, science and above all into education.